

Адміністративні інструменти регулювання охорони навколишнього природного середовища запобігають виникненню екологічних катастроф, забрудненню повітря, води та ґрунту внаслідок діяльності сільськогосподарських та промислових підприємств, сприяють захисту біологічних видів та заповідних територій, а також регулюють використання невідновлюваних ресурсів [2; 4].

Застосування економічних інструментів регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища потрібно для стимулювання раціонального використання природних ресурсів, а також для зменшення обсягу викидів та відходів і підвищення конкурентоспроможності екологічно безпечних продуктів.

Державне регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища відіграє важливу роль у розв'язанні багатьох екологічних проблем, а саме: збереження біологічного різноманіття, вичерпання або надмірне використання невідновлюваних природних ресурсів, порушення унікальних екосистем.

Система управління збереженням біорізноманіття має складну багатогалузеву структуру. Отже, створення ефективної системи управління збереженням біорізноманіття можливе за умови застосування кращого міжнародного досвіду розвинених держав світу в поєднанні з національними особливостями, формуванням єдиної методологічної бази нормативних показників з їх законодавчим закріпленням, залученням економічних стимулятивних інструментів збереження біорізноманіття (грантів, премій, екодотацій, екокредитів, торгівлі квотами на викиди, запровадження інструментів «зеленої економіки»).

Список використаних джерел

1. **Про охорону** навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХІІ // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
2. **Саксонова О.** Державне регулювання у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів / О. Саксонова // Регіон. економіка. – 2002. – № 1. – С. 267 – 271.
3. **Стеченко Д. М.** Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : МАУП, 2000. – 176 с.
4. **Чистов С. М.** Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко. – 2 вид. – К. : КНЕУ 2004. – 440 с.
5. **Якимчук А. Ю.** Економіка та організація природно-заповідного фонду України : монографія / А. Ю. Якимчук. – Рівне : НУВГП, 2007. – 208 с.
6. **Якимчук А. Ю.** Економіка природокористування : навч. посіб. / А. Ю. Якимчук, А. Л. Черній. – Рівне : НУВГП, 2010. – 275 с.

List of references

1. **Pro okhoronu** navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha : Zakon Ukrainy vid 25 cherv. 1991 r. № 1264-KhII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1991. – № 41. – St. 546.
2. **Saksonova O.** Derzhavne rehuliuвання u sferi okhorony navkolyshnoho seredovyshcha ta ratsionalnoho vykorystannia pryrodnykh resursiv / O. Saksonova // Rehiion. ekonomika. – 2002. – № 1. – S. 267 – 271.
3. **Stechenko D. M.** Derzhavne rehuliuвання ekonomiky : navch. posib. / D. M. Stechenko. – K. : MAUP, 2000. – 176 s.
4. **Chystov S. M.** Derzhavne rehuliuвання ekonomiky : navch. posib. / S. M. Chystov, A. Ye. Nykyforov, T. F. Kutsenko. – 2 vyd. – K. : KNEU 2004. – 440 s.
5. **Yakymchuk A. Yu.** Ekonomika ta orhanizatsiia pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy : monohrafiia / A. Yu. Yakymchuk. – Rivne : NUVHP, 2007. – 208 s.
6. **Yakymchuk A. Yu.** Ekonomika pryrodokorystuvannia : navch. posib. / A. Yu. Yakymchuk, A. L. Chernii. – Rivne : NUVHP, 2010. – 275 s.

Надійшла до редколегії 28.11.13

УДК [378 : 372.77] (477)

Андрій РОМІН

Національний університет цивільного захисту України

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглядаються основні державні механізми управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів. Аналізуються основні напрями підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Ключові слова: конкурентоспроможність, система управління, вищий навчальний заклад, освітні послуги.

Андрей Ромин. Механизмы государственного управления конкурентоспособностью высшего учебного заведения

Рассматриваются основные государственные механизмы управления конкурентоспособностью высших учебных заведений. Анализируются основные направления повышения конкурентоспособности на рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: конкурентоспособность, система управления, высшее учебное заведение, образовательные услуги.

Andrii Romin. The mechanisms of state control competitiveness of higher education

© Ромін А. В., 2014

The basic state management mechanisms competitiveness of higher education institutions are considered. The main directions for improving the competitiveness of the educational market are analyzed.

Key words: competitiveness, governance, higher education, educational services.

Науково-технічний і соціальний прогрес сьогодні все більше залежить від розвитку сфери вищої освіти. Тільки країни, що мають у розпорядженні високоефективну систему вищої освіти, що відповідає сучасним вимогам, можуть увійти до розвинених держав світу. Вища школа України потребує корінної перебудови. Практика показала, що існуюча державна система вищої освіти через свою традиційну специфіку загалом виявилася не в змозі швидко набутися новітньої якості, найбільш відповідної сучасним умовам. Відсутність чіткої стратегії розвитку вищої освіти, нормативно-законодавча невизначеність, нечіткість концепції формування та витрачання бюджетних і позабюджетних коштів, слабка знання ринкових механізмів сприяли наростанню управлінських, організаційних і економічних проблем. Їх вирішення вимагає перебудови системи вищої освіти з урахуванням глобалізації і інтеграції соціально-економічних процесів, зміни національних, регіональних умов функціонування ВНЗ.

Українська вища освіта повинна включитися в систему світових стандартів підготовки фахівців. Для цього потрібні корінні зміни як у самій системі вищої освіти, так і в окремих ВНЗ і їх структурних підрозділах.

Новий механізм функціонування ВНЗ можна сформувати шляхом реорганізації діючої системи, застосовуючи нагромаджений досвід і додаючи нові організаційні елементи, що підвищують органічність і адаптивність до змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Незважаючи на єдину мету реорганізації старого механізму, «технологічний» аспект цієї діяльності не може бути визначений однозначно для всіх ВНЗ, оскільки він залежить від багатьох чинників і умов функціонування конкретного ВНЗ. Значні особливості має і організаційний дизайн кожного ВНЗ, який залежить від співвідношення централізації-децентралізації, що історично склалося, готовності керівництва вищої ланки і структурних підрозділів до змін стосунків, загальної культури організації, інноваційного і творчого потенціалу працівників. Інноваційний шлях розвитку вищої освіти означає перехід від спонтанних, періодичних нововведень до нововведень як способу існування системи, продукуючого самою вищою школою, який є основою її цілеспрямованого, контрольованого і керованого розвитку.

Інноваційний шлях розвитку вищої освіти України на сучасному етапі – єдиний можливий варіант забезпечення її новій ролі як системи, що створює зону випереджувального розвитку для всього соціального організму. Ознаками інноваційно-освітньої системи є, зокрема: нова ідеологія освіти, а саме перехід від простого передавання знань викладача студенту до розвитку особистості, активізації її творчої роботи, здатності індивіда до гнучкої, самонастроюваної діяльності; розробка регіональних освітніх концепцій і програм відповідно до етнокультурних, культурно-історичних особливостей та об'єктивної заданої суспільної потреби в кадрах з урахуванням ринку праці.

Управління конкурентоспроможністю у сфері надання освітніх послуг є новим об'єктом дослідження управлінської науки як в Україні, так і в інших країнах. Значний внесок у розвиток теорії освітнього менеджменту зробили зарубіжні і вітчизняні вчені, серед них Ю. Петруня, М. Матвіїв, І. Іванова, Л. Карамушка, М. Ніязова, О. Кратт, Б. Корольова, С. Мамонтов, Т. Матвіїв, Т. Оболенська, Н. Ушакова, Є. Хриков та ін. Деякі аспекти якості роботи та конкурентоспроможності ВНЗ розглядали В. Заболотний, А. Тибія. При цьому питання, пов'язані з особливостями управління ВНЗ, недостатньо висвітлені й вимагають додаткових досліджень.

Метою статті є визначення концепцій і механізмів управління вищим навчальним закладом, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах надання освітніх послуг.

В умовах переходу освітньої діяльності до ринку відносини змагальності, характерні для економіки, змінюються відносинами конкуренції, особливо між ВНЗ. Це спонукає ВНЗ розвивати матеріально-технічну базу, поліпшувати якість викладання, що мобілізує заклад у ринкових умовах. Переважна більшість населення прагне отримати вищу освіту, тому перед ним стає жорсткий відбір освітніх закладів, які прагнуть працювати на ринку, що, у свою чергу, призводить до появи конкуренції між ВНЗ.

Входження України в європейський освітній і науковий простір суттєво загострює конкурентну боротьбу між вітчизняними і зарубіжними ВНЗ. Унаслідок цього вітчизняні ВНЗ виявляться майже неконкурентоспроможними щодо іноземних. За таких умов усе більше уваги необхідно приділяти управлінню конкурентоспроможністю ВНЗ, використовуючи відповідні стратегії до чинників, які мають безпосередню залежність до підвищення конкурентоспроможності. А це, у свою чергу, визначає необхідність даного дослідження, спрямованого на визначення тих стратегій, які забезпечують формування та підвищення конкурентоспроможності. Водночас проблема управління конкурентоспроможністю ВНЗ

набуває особливої актуальності у зв'язку з прогнозованим демографічним спадом, наслідком якого буде скорочення попиту на освітні послуги.

Аналіз літературних джерел дозволив виявити відсутність єдиного визначення поняття «конкурентоспроможність вищого навчального закладу», тому визначення терміна має важливе значення для отримання наукового погляду та практичного результату. Так, А. В. Вакуленко визначив конкурентоспроможність ВНЗ як потенційну можливість із надання відповідного рівня освітніх послуг, що задовольняють потреби суспільства під час підготовки висококваліфікованих спеціалістів, а також необхідність розробки, створення та реалізації науково-методичної та науково-технічної продукції як на сучасному етапі, так і в майбутньому [4]. Це визначення спрямоване на перевагу соціальних інтересів, але не розкриває потенціал самого ВНЗ. Надання освітніх послуг не визначає достатнього рівня конкурентоспроможності ВНЗ та здатності протистояти реальним конкурентам на ринку освіти. За І. Б. Романовою, конкурентоспроможність – це властивість ВНЗ, яка визначає долю релевантного ринку освітніх послуг, що належать даному ВНЗ, та можливість протистояти перерозподілу ринку на користь інших суб'єктів [3]. Недосконалість цього визначення обумовлена показником економічної діяльності ВНЗ, що відображає його дійсний та перспективний стан на деяких сегментах ринку. Р. О. Фатхутдінов зазначив, що конкурентоспроможність ВНЗ – це: 1) підготовка спеціалістів, які в змозі вести конкурентну боротьбу на внутрішньому та зовнішньому ринках праці; 2) спроможність розробляти конкурентні інновації у сфері освіти; 3) уміння вести ефективну політику в усіх сферах своєї діяльності [5]. У наукових працях автори намагаються розглядати конкурентоспроможність ВНЗ як комплексну його характеристику за певний період часу в умовах конкретного ринку, відображаючи перевагу над конкурентами, а також здатність ВНЗ до постійного функціонування і своєчасної адаптації до змін зовнішнього середовища.

Стосовно управління ВНЗ ми пропонуємо більш конкретне визначення поняття: конкурентоспроможність ВНЗ – здатність пристосовуватись до потреб замовників, постійно розвиваючись у розробленій стратегії та місії, урахувавши тенденції конкретного сегмента освітнього ринку, спираючись на ефективне використання наявних ресурсів та довгострокову співпрацю з партнерами.

Управління конкурентоспроможністю ВНЗ являє собою певний аспект освітнього менеджменту, спрямований на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг, стимулювання щодо збагачення потенціалу (кадри, матеріально-технічне забезпечення,

інформатизація, зв'язок з громадськістю тощо) та забезпечення ВНЗ стійкого положення в конкурентному середовищі.

Конкурентне середовище охоплює сукупність об'єктів та чинників ринку, які впливають на відносини між навчальним закладом та замовниками. ВНЗ працюють на ринку освітніх послуг і продуктів, а також на ринку робочої сили. Ринок освітніх послуг і продуктів має певну специфіку, обумовлену, по-перше, наявністю зв'язку між ринком робочої сили і ринком освітніх послуг і продуктів, по-друге, особливістю освітніх послуг порівняно з іншими, по-третє, поєднанням методів державного та ринкового регулювання [1].

Для досягнення довготривалого успіху робота із забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ має здійснюватись в усіх сферах та аспектах його діяльності. Звідси випливає, що ключовими управлінськими аспектами забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ є такі показники:

- тип організаційної структури управління;
- гнучкість та раціональність;
- стиль та методи управління;
- адаптаційні можливості;
- гнучкість та сталість ВНЗ [4, с. 78].

Процес управління конкурентоспроможністю закладу включає такі дії:

- моніторинг конкурентного середовища та оцінку конкурентного статусу в освітній галузі;
- діагностування конкурентоспроможності ВНЗ та його основних суперників;
- конкурентне позиціонування ВНЗ – вибір стратегічних підрозділів і структур із перевагами в конкурентній боротьбі;
- розробка концепції та стратегії управління конкурентоспроможністю ВНЗ;
- реалізація конкурентної стратегії ВНЗ.

Практичне використання наведеної теоретичної моделі управління конкурентоспроможністю ВНЗ є можливим лише за умови її пристосування до реалій функціонування конкретного ВНЗ.

Наведена процедура управління визначає конкурентоспроможність потенціалу ВНЗ як об'єкта управління, що має систему взаємозалежних елементів, яка складається із внутрішнього середовища підприємства, його споживачів і конкурентів, об'єднаних у єдине ціле для виконання завдання забезпечення міцних конкурентних позицій, збереження наявних і нарощування нових конкурентних переваг.

Підвищенню конкурентоспроможності та ефективності регіонального управління вищою освітою сприяє надання

законодавством України ВНЗ можливостей самостійно визначати форми навчання, організації навчального процесу; надавати додаткові освітні послуги; самостійно розробляти і впроваджувати свої програми наукової та науково-виробничої діяльності; вести видавничу діяльність; здійснювати спільну діяльність з іншими ВНЗ; проводити моніторинг якості освіти, звертатись до органів управління вищою освітою з ініціативою про внесення змін до чинного законодавства в галузі освіти.

Створення певних служб інформаційно-аналітичного забезпечення в системі освіти та її складових є необхідним напрямом ефективної діяльності ВНЗ та сталого розвитку. Джерелом інформації можуть бути статистичні дані офіційної статистики, результати моніторингу, маркетингових та соціологічних досліджень за певними тематичними напрямками. Ці дані трансформуються в інформацію, на підставі якої формуються знання про динаміку процесів, що відбуваються в системі на державному та регіональному рівнях, у ВНЗ тощо.

Процес підвищення конкурентоспроможності потребує врахування специфіки взаємозв'язку як між елементами організації, так і з їх оточенням, і являє собою процес прийняття рішень (включаючи цілі, методи, плани) стосовно досягнення цілей підвищення конкурентоспроможності. При цьому менеджмент (адміністративно-управлінський апарат) ВНЗ повинен:

- об'єктивно оцінювати існуючий стан освітнього ринку;
- визначати концепцію підвищення конкурентоспроможності;
- доводити необхідність змін;
- наочно уявляти та пояснювати очікувані результати вдосконалення діяльності на основі рейтингової оцінки незалежного оцінювання.

На підставі рейтингу кожний ВНЗ має можливість оцінити своє місце в системі (групі), проаналізувати власні сильні та слабкі сторони і скорегувати стратегію сталого розвитку так, щоб наблизитися до значення коефіцієнта пріоритетності системи. Окрім того, є можливість визначити сильні та слабкі сторони конкурента на ринку освітніх послуг та ринку праці за умов конкретної ситуації, що має місце в кожній адміністративно-територіальній одиниці, регіоні, державі в цілому.

Системні інновації у вищій освіті базуються, передусім, на пошуку рішень щодо економічності, ефективності та результативності діяльності ВНЗ і системи в цілому, удосконаленні процесів підготовки, ефективності впровадження інноваційних технологій навчання. Наслідком таких інновацій можуть бути зміни організації навчального процесу відповідно до вимог Болонської

декларації. Це повинно суттєво вплинути на якість освітньої діяльності та якість вищої освіти, а в організаційному вимірі – на якість управління ВНЗ. Системні інновації потребують постійного нагромадження інформації та знань щодо процесів, які відбуваються в зовнішньому та внутрішньому контекстах системи вищої освіти.

Одиничні (стихійні) інновації, на противагу системним, є випадковими в діяльності ВНЗ. Це спонтанна реакція на нові можливості або загрози з боку зовнішнього чи внутрішнього середовища. Прикладами можуть бути відкриття нових спеціальностей, надання нових освітніх послуг, перманентне вдосконалення процесу навчання чи системи управління. Упровадження та реалізація одиничних інновацій характеризується більшим ризиком і є менш ефективним порівняно з результатом дії системних.

Інновації у вищій освіті з погляду змін, які вони зумовлюють, можна поділити на три групи: радикальні, рекомбінаційні та модифікаційні. Розглянемо характеристику інновацій за критерієм причини, що спонукала активно здійснювати інновацію.

Причина радикальних інновацій у ВНЗ полягає в бажанні здобути або зміцнити позицію лідера, досягти конкурентоспроможності або утримати її на ринку освітніх послуг та ринку праці завдяки високій якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Рекомбінаційні інновації базуються на необхідності проведення диверсифікації освітніх послуг та джерел фінансування, пошуку нових сегментів ринку освітніх послуг та ринку праці, підвищення ефективності управління ВНЗ. Причиною модифікаційних інновацій є задоволення потреб клієнтів на ринку освітніх послуг та ринку праці. На основі отриманих результатів необхідно скласти програму (комплекс робіт) підвищення конкурентоспроможності, спрямовану на вирішення завдань, поставлених ВНЗ.

В основу управління розробкою та реалізацією програми підвищення конкурентоспроможності покладені такі принципи:

- поєднання єдиноначальності керівника та колегіальних повноважень представників груп для спільного прийняття рішень;
- наділення керівників повноваженнями та відповідальністю під час прийняття рішень;
- організація єдиного керування на всіх стадіях розробки та реалізації програми;
- дотримання термінів та збалансованості ресурсів, що використовуються.

Таким чином, проведений аналіз з питань управління конкурентоспроможністю ВНЗ дає можливість зробити такі висновки. В умовах розвитку освітнього простору ВНЗ повинен

самостійно враховувати чинники, які мають вплив на конкурентні переваги. Розвинення структури, удосконалення освітніх послуг та інформаційного простору дасть можливість оперативно реагувати на зміни в конкурентному середовищі, пристосовуючись у ньому, займаючи більшу частину освітнього ринку, витісняючи більш неконкурентоспроможні ВНЗ.

Запропонована система управління конкурентоспроможністю ВНЗ, базована на виділенні проблемно-орієнтованого контуру управління, має цільовий циклічний характер, дозволяє вчасно враховувати і реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, тим самим забезпечити високий рівень його адаптивності до динамічних умов середовища; систематизувати вхідні й вихідні інформаційні потоки по циклах і контурах управління, оперативно використовувати отриману інформацію в системі управління.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. В. Управление конкурентоспособностью предприятия на основе маркетинга : монография / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. – 147 с.
2. Про вищу освіту : Закон України № 2984-III від 17 січ. 2002 р. // Організація навчального процесу у навчальних закладах / упоряд. О. В. Ситяшенко. – К. : Задруга, 2004. – С. 113.
3. Романова И. Б. Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения / И. Б. Романова. – Ульяновск : Средневож. науч. центр, 2005. – 140 с.
4. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / Клименко М., Дуброва О., Барабась Д. [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
5. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью вуза / Р. А. Фатхутдинов // Высш. образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37 – 38.

List of references

1. Balabanova L. V. Upravlenie konkurentosposobnostyu predpriyatiya na osnove marketinga : monografiya / L. V. Balabanova, A. V. Krivenko. – Donetsk : DonGUET im. M. Tugan-Baranovskogo, 2004. – 147 s.
2. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy № 2984-III vid 17 sich. 2002 r. // Orhanizatsiia navchalnoho protsesu u navchalnykh zakladakh / uporiad. O. V. Sytiashenko. – K. : Zadruga, 2004. – S. 113.
3. Romanova I. B. Upravlenie konkurentosposobnostyu vyisshego uchebnogo zavedeniya / I. B. Romanova. – Ulyanovsk : Srednevolzh. nauch. tsentr, 2005. – 140 s.
4. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva : navch. posib. / Klymenko M., Dubrova O., Barabas D. [ta in.]. – K. : KNEU, 2006. – 527 s.
5. Fathutdinov R. A. Upravlenie konkurentosposobnostyu vuza / R. A. Fathutdinov // Vyissh. obrazovanie v Rossii. – 2006. – № 9. – S. 37 – 38.

Надійшла до редколегії 15.01.14

Володимир САДКОВИЙ

Національний університет цивільного захисту України

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЩОДО РОЗРОБКИ НОВИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аналізуються основні державні механізми управління та вдосконалення підготовки фахівців. Розглядаються специфічні ознаки та загальні функції державного освітняського менеджменту.

Ключові слова: державне управління, цивільний захист, надзвичайна ситуація, професійні стандарти.

Владимир Садковой. Современные технологии внедрения инновационных механизмов по разработке новых направлений развития высшего профессионального образования

Анализируются основные государственные механизмы управления и совершенствования подготовки специалистов. Рассматриваются специфические признаки и общие функции государственного образовательного менеджмента.

Ключевые слова: государственное управление, гражданская защита, чрезвычайная ситуация, профессиональные стандарты.

Volodymyr Sadkovy. Introduction of modern technologies and innovative mechanisms in develop new directions for development of higher education

The basic state mechanisms of management and perfection of preparation of specialists are analyzed. Specific signs and public functions of state elucidative management are considered.

Key words: state management, civil defence, emergency, professional standards.

Сьогодні, на початку третього тисячоліття, розвиток України визначається в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності та отримання освіти будь-якого рівня, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства. Освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Процес наближення України до Європи відбувається за кількома напрямками, один із них – освітня. Доцільність подальшої розробки та вдосконалення державного управління вищою освітою в Україні зумовлена також необхідністю пошуку, розроблення й впровадження ефективної системи державного управління, яка має забезпечити освітню